

Солярська Ірина, к. філос. наук,
кафедра мистецтвознавчої експертизи НАКККіМ,
ORCID 0000-0002-3229-9153, і
rasolarsky@gmail.com

**МЕТАФОРИЗМ ТА «СМЕРТЬ АВТОРА»
В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ
(на прикладі творчості М. Кумановського)**

XX століття внесло чимало коректив не тільки у життя суспільно-політичне, але й у мистецьке. Представники авангарду окрилено мріяли змінити світ, пропонуючи незвичні форми вираження, крізь які демонстрували нові цінності, що, як здавалось, мали стати основою «молодого» модерного суспільства. Однак, дві війни не тільки вплинули на хід світової історії, але й заставили замислитись мистецький світ про роль художника у дійсно «новому» добряче зневіреному суспільстві. Саме у цих умовах в європейській філософії з'являється твір, а пізніше й поняття «смерть автора», котре витворює нову субординацію між творцем та глядачем.

Як відомо есей французького філософа постструктуралізму, теоретика й критика літератури Ролана Барта «Смерть автора» побачив світ у 1967 році. У своїй роботі він розділяє текст, автора та читача. Автор за цих умов покликаний всього лиш скомпонувати та подати інформацію, текст, що набуває цінності завдяки мові, адже читач знаходить у занотованому власний сенс. Даруючи текст, таким чином, автор «вмирає», натомість, з'являється читач, за сприйняття якого бориться сучасне мистецтво. Здається, що в західному мистецтві постмодернізму методи впливу художника на глядача стають лейтмотивом творчості, звідси запровадження різних форм акціонізму, видовищності і т.д.

На пострадянський простір нова концепція взаємодії митця та глядача (чи то читача) проникає наприкінці 80-х – початку 90-х років минулого століття. Однак, український художник того періоду, здебільшого, мислив себе не прив'язуючись до «читача». Адже позаду був тяжкий період боротьби за цінність – бути собою. Шестидесятники, представники неофіційного мистецтва в задушливих умовах соцреалізму намагались відстояти честь «автора», формуючи власну художньо-образну мову, використовуючи відомі ще з часів авангарду та модернізму прийоми вираження. Часто метафора та символ ставали

провідниками смислу, котрий митці намагались репрезентувати у своїх творах. Важливо, що «метафора виявляє постійну, глибинну подібність, позначаючи сутність предмета. В образотворчому мистецтві модернізму та постмодернізму метафора (метафоризм) виступає стратегічним художнім методом творчості» [2, 102]. Увага художника, котрий звертався до метафоризму, концентрувалася на вираженні смислів-цінностей. Звичайний пострадянський «читач» був неспроможний оцінити всю глибину такого твору-роздуму. Тому справжня цінність цих робіт була усвідомлена суспільством дещо пізніше.

Митці, чия творча самість була закладена в часи андеграунду, за останніх два десятиліття ХХ століття, пройшовши через реформації перебудови, свободи, здобуті з проголошенням української незалежності, хоча й втратили статус маргінала та, однак, не зрадили себе в погоні за сприйняття «глядача». Як зазначає українська художниця та філософ О.Петрова: «Чи лишився сенс в існуванні художника-автора в добу «смерті авторської культури»? Для митця такого питання не існує, бо він народжений людиною, для якої «буття творчості» є формою існування. І якщо художник як частина суспільства опиниться поза буттям раціоналізованого світу, він лишиться тим, чим був завжди — віссю культури» [2, 14].

У світлі сказаного постать художника Миколи Кумановського (1951-2016 рр.) є яскравим підтвердженням. Волинський митець, родом з м. Сатанів, був випускником Львівського училища прикладного мистецтва ім. Івана Труша (1970-1975 рр.) та Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва (1975-1979 рр.). Переживаючи різні суспільно-історичні злами, він формує та формулює власну стилістику – *метафоричний символізм*, крізь призму якого розглядає світ, людину, їх взаємодію, трансформацію. В одному з інтерв'ю митець зазначив: «найголовніша у творчості недосказаність. Саме вона, а не недомовленість (коли про щось домовляються чи не домовляються)» [3]. Тому у його творах метафора стає символом, бо метафора сама по собі не містить того загадкового предмету, на який її ідейна образність тільки б вказувала як на дещо їй стороннє. Перетворюючи метафору у символ, Микола Кумановський навмисно залучає читача у текст, де автор – провідник у реальність смислів та архетипів, сотворених у найдавніші часи, тому здатні задавати буттєві питання людині сучасній. Художник зазначав, що в образотворчому мистецтві шукав утраченого покоління. Серед його авторитетів були – Сікейрос, Пікассо, Лорка, Далі, котрі, на думку митця, витягли оту

метафору, те підсвідоме, що було та є в нас, у поезії, в мистецтві. «Витягли на поверхню й сказали: думайте, говоріть так, як Біблія говорить» [3].

Художні роботи Миколи Кумановського пронизані філософськими роздумами, але подані вони через сприйняття українця. Митець вважав, що світового мистецтва як такого нема. Мистецтво цікаве, коли воно регіональне. Глобалізація тільки знищує, нейтралізує його. Цей досвід художник виніс через тривале існування в радянській системі, що агресивно ставилась до інакомислення. Як зазначав митець: «Але для мене думання, мислення – це основне» [3]. Тому навіть учням можна передати тільки техніку. «Думання» у творчості, котре власне й визначає манеру, особистість художника, залишається надто індивідуальним, лише запрошуючим до споглядання інших.

Можна стверджувати, що волинський художник Микола Кумановський у вітчизняному мистецтві кінця ХХ – початку ХХІ століття був та залишається віссю української культури, адже він у творчості не розділяв історію українського народу та історію особисту, бо реагував на події, які відбувалися в Україні. А ілюструючи книги улюблених авторів (Семюела Беккета та Вітольда Гомбровича), долучав українців до світової культури, репрезентуючи через метафоричний символізм вічні цінності людського буття – «пишу ..., щоб мистецтво продовжувалося не в красивостях, а в серйозному, глобальному», зазначав Микола Кумановський.

Оцінюючи творчий спадок художника, напрошується твердження О. Петрової: «Художник, який розуміє мистецтво як самоутримання душі на рівні, що містить відблиск Бога, не пристане до нігілізму, до тотального заперечення прекрасного. На цій позиції в пост-постмодерністську добу лишається більшість митців України» [2, 39].

В сучасному українському мистецтві, не зважаючи на наявність «актуальних проектів», найбільш чисельною є творчість, котра зорієнтована на пошук пластичної форми, колоризму, культури композиції, де категорія прекрасного не втрачає свого значення. «Традиції позитивного ставлення до понять «краса», «гармонія» складно відстоювати на початку ХХІ сторіччя, коли суспільне життя України підштовхує до песимізму та мистецького нігілізму в межовій зоні «свободи–несвободи». Тут «актуальне мистецтво» із ледь прихованим знуцанням із глядача, із акцентом на шокуючих рішеннях — нібито на часі» [2, 58].

Особливості формування українського мистецтва та схильність нашого менталітету до метафоричної образності, будемо сподіватись, вбережуть вітчизняне мистецтво від глобальної «смерті автора», адже авторський «текст» сотворює не лише «глядача» (чи то читача), але є безцінним досвідом осмислення буття.

Список використаної літератури

1. Лосев А.Ф. Символ и художественное творчество / Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – Т. XXX. Вып. 1. Москва, 1971. С. 3-13.
2. Петрова О. Третє Око: Мистецькі студії: Монографічна збірка статей. Київ: Фенікс, 2015. 480 с.
3. Вербич Віктор Микола Кумановський: «Моя творчість орієнтована на Бога» URL: <https://litgazeta.com.ua/interviews/mykola-kumanovskyj-moya-tvorchist-orientovana-na-boga/> .(дата звернення: листопад 2019).